

УДК 323.326:63:637.134(477)

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-4-1-259

О.В. Аксьонова, здобувач

e-mail: oksana_aksyonova@ukr.net

**Причорноморський науково-дослідний інститут економіки
та інновацій**

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ

У статті проведений аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку агробізнесу. Проведене виокремлення глобальних та національних викликів у відповідності до сформованих аграрних трендів. Визначено місце холдингової структури організації сільськогосподарської діяльності із участю у торгах на світових фондових біржах. Визначена вага агробізнес індексу в оцінці поточного стану та прогнозу розвитку.

***Ключові слова:** розвиток, агробізнес, конкуренція, інтеграційна система, економічна безпека.*

Постановка проблеми. Питання розвитку агробізнесу є комплексним і потребує розгляду багатьох аспектів, головними серед яких є подолання безробіття і підвищення заробітної плати у сільськогосподарському виробництві; демографічна стабілізація й активізація інвестиційних процесів, відновлення та розвиток соціальної інфраструктури. В час швидкої трансформації національної економічної й господарської систем особливу увагу має збереження конкурентного потенціалу країни його економічної безпеки, й розвитку агробізнесу. Зміна складних економічних і соціальних умов формує новий механізм взаємодії та управління працею, ресурсами, капіталом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вважають, що взірцем потужного розвитку агробізнесу є США, де в цій сфері задіяно понад 20% працездатного населення, а частка аграрної продукції у ВВП перевищує 10%. Агробізнес США вирізняється індустріальним типом розвитку сільського господарства з чітким розподілом праці та диверсифікацією функцій між його секторами. В Європейському Союзі регулюючі норми та вимоги до ведення аграрного бізнесу диктує Спільна аграрна політика (САП). Спільний аграрний ринок ЄС розвивається на засадах зростання та оптимізації продуктивності праці, забезпечення доходів сільського населення від сільськогосподарської діяльності та участі у агробізнесі, забезпеченні продовольчої безпеки, збереженні природних ресурсів тощо

[11]. Окремі дослідники трактують САП виключно як економічну діяльність. Горюнова Є.О. пише, що «САП – це інтегрована система заходів, завдяки яким забезпечується підтримка цін на аграрну продукцію та субсидується виробництво сільськогосподарських товарів» [12]. САП забезпечує підтримку виробникам сільськогосподарської продукції всіх країн-учасників між якими функціонує зона вільної торгівлі аграрною продукцією за єдиними цінами. Теоретичні засади розвитку агробізнесу та їх діяльності висвітлюються в роботах видатних науковців та експертів-аналітиків, економістів-аграрників, а саме: Г.Є. Жуйков, Я.В. Сухій, В.С. Ніценко [1], Андрусенко Г.О., Мартьянов В.П. [2], Юрчишин В.В.[3], Пономарьова М.С. [1,4], Шовкун Л.В., Савельєва О.М. [7], Іртищева І.О. [8,9], Ігнатюк А. І.[10], Назаренко В. І. [11], Горюнова Є. О. [12], Гудзинський О.Д. [16], Судомир С.М. [17]. Проте питання сучасного стану та тенденцій розвитку агробізнесу потребують постійного аналізу та адаптації в умовах ЄС як елемента глобальної економічної системи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є оцінка сучасного стану та тенденцій розвитку агробізнесу: виокремлення глобальних та національних викликів у відповідності до сформованих аграрних трендів; визначення місця холдингової структури організації сільськогосподарської діяльності із участю у торгах на світових фондових біржах; визначення вагу агробізнес індексу в оцінці поточного стану та прогнозу розвитку.

Виклад основного матеріалу. Потенціал України в сфері агробізнесу дуже великий за рахунок найбільшої серед європейських країн площі сільськогосподарських угідь. За оцінками експертів, «Площа сільськогосподарських земель є найбільшою в Європі – 41,5 млн га (70 % території країни), з них 32,5 млн га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур. Розвитку сектору також сприяють близькість основних ринків збуту, транспортна інфраструктура (залізниці, автошляхи, порти), постійне зростання світового попиту на продовольчі продукти та альтернативну енергетику, а також наявність порівняно дешевих трудових ресурсів. Наразі в українському агробізнесі основний напрямок – рослинництво. Загалом спостерігаються як позитивні, так і негативні тенденції. Україна успішно конкурує на міжнародних ринках за експортом соняшникової олії, кукурудзи, пшениці. Проте внаслідок економічних реформ, зміни економічного устрою в цілому, форм власності у 1990-ті відбулася значна дезінтеграція у функціонуванні АПК, яка виявилася у значному скороченні виробництва продукції на всіх підрозділах агробізнесу, кризі неплатежів, зменшенні посівних площ, деградації сільськогосподарських земель, старінні села тощо. Причини

цього: диспаритет цін, непрофесійна аграрна політика уряду, зниження платоспроможного попиту населення та ін.» [13]. Україна разом із країнами ЄС повинна вирішувати ряд питань, які стосуються агробізнесу і носять характер глобальних викликів (таблиця).

Глобальні та національні виклики у відповідності до сформованих аграрних трендів

Глобальні аграрні тренди	Глобальні та національні виклики
Посилення стандартів якості продовольчих продуктів	Які нормативи добрив, препарати для тварин потрібно використовувати? Які методи контролю потрібно впроваджувати, щоб забезпечити вихід на цільові ринки?
Інвестування компаніями у сферу біотехнологій	Чи впроваджувати ГМО у діяльність для збільшення урожайності? Чи відмовлятися від ГМО для збереження позиції на специфічних ринках? Чи організувати виробництво в екстремальних умовах за допомогою біотехнологій для захоплення нових ринків?
Висока волатильності цін на продукцію аграрного сектора	Зберігати більше резервів чи тримати мінімальні запаси в період пікових цін? Формувати логістику для покриття ринків інших регіонів чи зменшувати витрати на транспортування для локальних споживачів? Яким контрактам і партіям надавати перевагу?
Збільшення населення планети	Орієнтуватися на високо продуктивні чи високо калорійні продукти? Агресивна стратегія на зростаючих ринках чи захист позиції на стабільних?
Зміни вимог до рівня експлуатації природних ресурсів	Як керувати земельним банком та які форми власності ефективніше? Як утримувати конкурентні витрати і дотримуватися міжнародних вимог та екологічних стандартів?
Збільшення рівня використання ІТ технологій у виробництві	Які технології забезпечують підвищення ефективності при мінімальних витратах? Які системи необхідні компанії для збереження її конкурентних переваг?

Основними організаційно-правовими формами господарюючих суб'єктів агробізнесу є: домашні господарства, приватні підприємства, підприємства колективної власності та господарські товариства. Слід

зазначити, що найбільша питома вага виробництва сільськогосподарської продукції припадає саме на домашні господарства. Сферу малого та середнього агробізнесу формують переважно домашні господарства, приватні та колективні підприємства. Що стосується господарських товариств, то вони вирізняються у сфері агробізнесу за рахунок розширених можливостей залучення іноземних інвестицій. Останнім часом набуває поширення холдингової структури організації сільськогосподарської діяльності із участю у торгах на світових фондових біржах.

Окрім завдань САП, перед українським агробізнесом стоять додаткові завдання, які постають внаслідок попереднього недбалого ведення сільськогосподарських робіт. Такими завданнями є:

- інвестування у розвиток біотехнологій агробізнесу та технічне переоснащення;
- зменшення періоду окупності капіталу;
- регулювання цін на аграрну продукцію, збереження стабільності цін незалежно від урожаю за рахунок формування резерві,
- підвищення якості продукції;
- забезпечення якісних умов зберігання продукції агробізнесу;
- зберігати нормативи добрив, нормативи використання препаратів для тварин та посилювати стандарти якості продукції агробізнесу;
- забезпечити збалансоване природокористування;
- забезпечення ефективності управлінських рішень агробізнесу.

Значну частку вітчизняного агробізнесу формують агрохолдинги, які впевнено покращують свій фінансовий стан, зокрема за рахунок іноземних інвестицій. До агрохолдингів відносять аграрні підприємства які володіють понад 10000 га землі. Дані Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» свідчать про нарощування площі земель сільськогосподарського призначення використовуваних агрохолдингами із 25% у 2012 році до 30% у 2017 році. Кількість агрохолдингів також поступово збільшується: із 80 у 2012 році до 93 – у 2017 році. Переважна кількість агрохолдингів зосереджена у Київській (32), Чернігівській (28) та Полтавській (26) областях. Крім того 5 агрохолдингів у Чернівецькій області, 5 – у Луганській та один агрохолдинг у Закарпатській області [13]. Агрохолдингами в Україні обробляється понад 15% ріллі.

В якості узагальнюючого показника господарської діяльності, агрохолдинги використовують показник EBITDA – це прибуток до моменту відрахувань, тобто без податків, амортизації та без відсотків по кредитах [13]. У 2018 році кількість агрохолдингів в Україні скоротилася і

становила 85 компаній, відповідно зменшилися земельні площі агрохолдингів із 3,3 млн га у 2017 році до 3,2 га у 2018 році. Незважаючи на такі скорочення, валова продукція агрохолдингів збільшилася на 11%. Таким чином продуктивність роботи агрохолдингів зростає. У 2018 році «аграрні холдинги були виваженими у своїх рішеннях та поводитись обережно: надавали перевагу оптимізації над зростанням, а також сільськогосподарським культурам з найвищим рівнем середньої рентабельності, цінові очікування щодо яких серед гравців ринку були найоптимістичнішими – у випадку з кукурудзою та соняшником прогнози здійснилися» Для загальної оцінки розвитку агробізнесу в Україні використовують Бізнес-індекс українського агросектору або Агробізнес індекс (АВІ), який розраховують три рази у році. АВІ – «індикатор, що відображає суб'єктивні оцінки поточної ситуації в агросекторі виробниками, а також їх очікування щодо умов ведення бізнесу на наступний рік. Даний проект був впроваджений спільними зусиллями Німецько-українського агрополітичного діалогу (APD) та асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» (УКАБ) на базі німецького бізнес-індексу «Ifo Business Climate Index» (BCI), що був розроблений та впроваджений 1972 року Лейбніц-Інститутом Економічних Досліджень Мюнхенського Університету» [15]. Таким чином, Агробізнес індекс відображає поточний стан, прогноз розвитку та характеризує бізнес клімат сфери агробізнесу в країні. Числове значення Агробізнес індексу за листопад 2018 року демонструє рекордне значення. Найбільше погіршилась оцінка рівня собівартості: з -36,5 пунктів у серпні 2018 року до поточних -61,4 пунктів, як і оцінка доступності державної підтримки (з -27,8 до поточних -31,0 пунктів). Джерелами витрат були добрива, паливо, а також оплата праці. Оцінка бізнес-клімату виробниками із земельним банком, меншим ніж 5000 га погіршилася – з 48,5 пунктів у серпні 2018 року до поточних 36,4 пунктів. Оцінка АБК особистими селянськими господарствами дещо покращилася (з 24,4 пунктів у серпні 2018 року до поточних 32,9 пунктів). Виробники продукції тваринництва, у порівнянні з останнім оцінюванням у серпні, підвищили свою оцінку АБК з 17,9 до 26,0 пунктів. Тим не менш, з лютого 2018 року, вони відстають у порівнянні з виробниками продукції рослинництва (43,4 пункти) та змішаним виробництвом (49,5 пунктів)». Таким чином, учасники аграрного ринку відчувають певні покращення в сфері агробізнесу та зазначають про покращення перспектив її розвитку.

Висновки. В Україні агробізнес функціонує у вигляді виробників сільськогосподарської продукції та їх партнерів на взаємовигідних засадах

співпраці у процесі руху сільськогосподарської сировини та продовольчих товарів. Система агробізнесу базується на взаємозв'язках між суб'єктами АПК. Розвиток агробізнесу передбачає формування інтегрованих підприємницьких структур з метою їх раціонального територіального розміщення та ефективного ресурсного використання в контексті забезпечення продовольчої безпеки України. Формування агробізнесу європейських країн відбувалося під впливом світових інтеграційних процесів та з врахуванням наявних можливостей, а в окремих випадках – їх відсутності, внутрішнього забезпечення сільськогосподарською продукцією та засобами виробництва.

Бібліографічний список.

1. Пономарьова М.С. Основні соціально-економічні та екологічні проблеми розвитку села і сільських територій / М.С. Пономарьова, Н.В. Вовк // Міжнародна науково-практична конференція економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери. -Х.: 19 лютого 2016 р. С. 227-229. - 348 с.

2. Андрусенко Г.О., Мартянов В.П. та ін. Організація агробізнесу і підприємництва: Навч. посібник / За ред. В.П. Мартянова; Харк. держ. аграр.ун-т ім. В.В. Докучаєва. — Харків, 1998. — 280 с.

3. Юрчишин В.В. До стратегії соціального та економічного розвитку сільського господарства // Агроінком. — 2003. — №11—12. — С. 17—23.

4. Dolzhykova I., Irtysheva I., Ponomarova M. Conceptual fundamentals of development of the food security system // Baltic Journal of Economic Studies, Volume 5 Number 2. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2019, 262 p. P 57-64. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/>

5. Ponomarova M.S. The substantiation of strategic development of the agricultural enterprises under modern economic [Обґрунтування стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах господарювання]. Вісник ХНАУ. Серія “Економічні науки». 2017. № 2. С. 268 – 275.

6. Рябуха М.С. Конкуренція як категорія ринкових відносин та конкурентоспроможність як предмет наукових досліджень / М.С. Рябуха, А.Є. Циборіна // Вісник ХНАУ. Серія: економіка АПК і природокористування. – Харків: ХНАУ 6(2007): 96-100

7. Пономарьова М.С. Шовкун Л.В., Савельєва О.М. Економічні та правові важелі підприємництва як складника ефективного розвитку

агробізнесу. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». 2015. № 1. С. 227–236.

8. Іртищева І.О. Побутова інноваційних моделей регіональної агропродовольчої сфери та інтеграційній основі / І.О. Іртищева // Економіка АПК. – 2009. – №9. – С.39-43.

9. Іртищева І. О. Державне регулювання розвитку інтеграційних систем в агропродовольчій сфері України / І. О. Іртищева, Т. В. Стройко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 80–87.

10. Ігнатюк А. І. Вертикально інтегровані структури на галузевих ринках України / А. І. Ігнатюк // Вісник Київського університету. Серія: Економіка. – 2009. – Вип. 109. – С. 19–23.

11. Назаренко В. И. Аграрная политика Европейского Союза / Институт Европы РАН. – М.: ООО “Маркет ДС Корпорейшн”, 2004. – 362 с.

12. Горюнова Є. О. Євроінтеграція: навч. посіб./ Є.О. Горюнова. – К.: Академвидав, 2013. – 224с. . С. 128

13. Український клуб аграрного бізнесу. Електронний ресурс. Режим доступу: http://ucab.ua/files/lfm_book/LFM_book_demo.pdf

14. Державна служба статистики України, Український клуб аграрного бізнесу. Електронний ресурс. Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/vidi_silskogospodarskikh_pi_dpriemstv_v_ukraini

15. Агробізнес індекс. Український клуб аграрного бізнесу. Електронний ресурс. Режим доступу: http://ucab.ua/ua/ukab_propouue/abi

16. Гудзинський О.Д., Судомир С.М. Соціальна відповідальність бізнесової діяльності в аграрному секторі економіки // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”- 2018 - № 3. - С. 211.

17. Судомир С.М. Формування результативної системи управління ризиками соціально-економічних систем // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”- 2018 - № 1. - С. 149.

18. Пономарьова М.С. Умови регулювання вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу: макро-, мезо-, мікро-рівні / М.С. Пономарьова, О.В. Аксьонова // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки» : зб. наук. пр. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків : ХНАУ, 2019. – №3. – С. 391-401.

Аксенова О.В. Современное состояние и тенденции развития агробизнеса. В статье проведен анализ современного состояния и тенденций развития агробизнеса. Проведенное выделение глобальных и

национальных вызовов в соответствии с сложившимися аграрными трендами. Определено место холдинговой структуры организации сельскохозяйственной деятельности с участием в торгах на мировых фондовых биржах. Определен вес агробизнес индекса в оценке текущего состояния и прогноза развития.

Ключевые слова: развитие, агробизнес, конкуренция, интеграционная система, экономическая безопасность.

Aksenova O.V. The current state and trends of agribusiness development. The issue of agribusiness development is complex and needs to be addressed in many aspects, the main ones being overcoming unemployment and rising wages in agricultural production; demographic stabilization and activation of investment processes, reconstruction and development of social infrastructure. During the rapid transformation of the national economic and economic systems, special attention is paid to preserving the country's competitive potential for its economic security and developing agribusiness.

The article analyzes the current state and trends of agribusiness development. Isolation of global and national challenges in accordance with the established agrarian trends. The place of holding structure of the organization of agricultural activity with participation in auctions on world stock exchanges is determined. The weight of the agribusiness index in assessing the current state and forecast of development is determined. The potential of Ukraine in the field of agribusiness is very large at the expense of the largest area of agricultural land among European countries. According to experts, "The area of agricultural land is the largest in Europe - 41.5 million hectares (70% of the country's territory), of which 32.5 million hectares are used for growing crops. In Ukraine, agribusiness operates in the form of agricultural producers and their partners on mutually beneficial terms of cooperation in the process of movement of agricultural raw materials and foodstuffs. The agribusiness system is based on the relationships between agribusiness entities. The development of agribusiness involves the formation of integrated business structures for the purpose of their rational territorial location and efficient resource use in the context of ensuring food security of Ukraine. The formation of agribusiness in European countries was under the influence of world integration processes and taking into account the opportunities available, and in some cases - their absence, internal provision of agricultural products and means of production.

Keywords: development, agribusiness, competition, integration system, economic security.

Стаття надійшла до редакції: 14.09.2019 р.